Arheološki institut

Arheologija u Srbiji
projekti Arheološkog instituta u 2017. godini

Urednici
Ivan Bugarski
Vojislav Filipović
Nadežda Gavrilović Vitas

Beograd 2019

Izdavač
Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača
Miomir Korać

Urednici
Ivan Bugarski
Vojislav Filipović
Nadežda Gavrilović Vitas

Priprema
Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-052-1

Sadržaj

Redakcija, Uvod 5

Rukovodioci matičnih projekata, redakcija i saradnici Arheološkog instituta, Izveštaj o radu na matičnim projektima 14

Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ružica Arsenijević, Đurđa Obradović, Ivana Dimitrijević, Iskopavanja i konzervacija neolitskih kuća i keramičkih posuda na nalazištu Slatina – Turska česma u Drenovcu u 2017. godini 63

Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, Prljuša, Mali Šturac, istraživanje 2017. godine 71

Vojislav Filipović, Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Wayne Powell, Ognjen Mladenović, Rada Gligorić, Andrea Mason, Jadar: Preliminarni rezultati kampanje 2017. godine 79

Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2017. godine 87

Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić, Ivana Kosanović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2017. godini 97

Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja viminacijumskog amfiteatra u 2017. godini 109

Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Arheološka istraživanja prostora zapadno od viminacijumskog amfiteatra u 2017. godini 117

Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Istraživanja na lokalitetu Čair – castrum (Viminacijum) 2017. godine 125

Sofija Petković, Igor Bjelić, Dragana Vulović, Gordan Janjić, Nikola Radinović, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2017. godine 135

Stefan Pop-Lazić, Richard Miles, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Projekat Glac – istraživanja 2017. godine 143

Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2017. godini 151

Ivan Bugarski, Guido Heinz, Vujadin Ivanišević, Alexander Maas, Constanze Röhl, Rainer Schreg, Aleksandar Stamenković, Vladan Zdravković, Rekognosciranje šire okoline Caričinog grada u 2017. godini i snimanje rimskog rudnika u Lecu 159

Barbara Horejs, Aleksandar Bulatović, Bogdana Milić, Ognjen Mladenović, Austrijsko-srpski projekat Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac) - istraživanja 2017. godine 169

Dragan Milanović, Petar Milojević, Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave u 2017. godini 173

Stefan Pop-Lazić, Sarah Craft, Vujadin Vujadinović, Maja Živić, Felix Romuliana – Gamzigrad: rekognosciranja 2017. godine 181

Josip Šarić, Preliminarni rezultati analiza okresanih artefakata sa lokaliteta Masinske njive 187

Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, Rezultati tipološke obrade keramičkog materijala sa prostora viminacijumske nekropole Više grobalja 191

Radmila Zotović, Posebne karakteristike proučavanja rimskih votivnih spomenika na teritoriji centralne Srbije 201

UVOD

Godina 2017. bila je posebno važna saradnicima Arheološkog instituta jer se u njoj, pored svih ostalih aktivnosti kojima smo bili posvećeni, obeležavalo 70 godina postojanja i rada naše kuće. Osim svečane akademije održane u zgradi SANU, to je podrazumevalo i izdavanje prigodne publikacije u kojoj su sažeta dostignuća našeg instituta (sl. 1), kao i domaćinstvo XL Skupštini i godišnjem skupu Srpskog arheološkog društva.

Taj trud nas je osnažio u uverenju da je značajno da sabiramo i prezentujemo rezultate koje ostvarimo u toku svake godine. Stoga je ova, sedma po redu sveska zbornika *Arheologija u Srbiji*, koja se uz poslovično zakašnjenje odnosi upravo na 2017. godinu, uz uobičajene izveštaje sa iskopavanja i rekognosciranja i prikaz stručnog i naučnog rada na određenim problemima opremljena i opširnim uvodnim izveštajima o radu na četiri matična projekta Arheološkog instituta. Uz ostalo, ti izveštaji, sačinjeni po ugledu na godišnjake velikih evropskih instituta, sadrže i kompletnu bibliografiju učesnika na projektima i ažurne podatke o kongresima, konferencijama i radionicama na kojima su izlagali.

Slika 1 – *Mnemosynon firmitatis: sedamdeset godina Arheološkog instituta (1947-2017)*

* * *

Saradnici Arheološkog instituta su i u 2017. godini bili uključeni u sistematska i zaštitna arheološka istraživanja, uz pojačan angažman na rekognosciranjima. Našu najvažniju obavezu predstavlja naučni rad, koji se vodio u okviru glavnih projekata instituta i kroz projekte međunarodne saradnje. Učestvovali smo na brojnim skupovima u zemlji i inostranstvu, pri čemu treba napomenuti da su u organizaciji Arheološkog instituta održane dve međunarodne konferencije, uz predstavljanje naših istraživanja na izdvojenom delu godišnjeg skupa Srpskog arheološkog društva. Nisu izostale ni aktivnosti na obradi arheoloških nalaza sa sopstvenih istraživanja i iz muzejskih zbirki širom naše zemlje, a održane su, uz hronične finansijske poteškoće, izdavačka delatnost i bibliotečka razmena.

Naučni projekti

Saradnici Arheološkog instituta angažovani su na sedam naučnih projekata koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, koji su različito kategorisani – četiri projekta su svrstana u osnovna istraživanja (OI), a tri u integralna i interdisciplinarna istraživanja (III). Istakli bismo da se u radu na svim tim projektima, bez obzira na kategoriju, primenjuje multidisciplinarni pristup, uz primenu savremenih metoda prospekcije, arheometrije i dokumentacije.

Arheološki institut je nosilac četiri projekta:

1. *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020), rukovodilac dr Slaviša Perić;
2. *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (OI 177007), rukovodilac dr Ivana Popović;
3. *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva* (OI 177021), rukovodilac dr Vujadin Ivanišević;
4. *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018), rukovodilac dr Miomir Korać.

Saradnici instituta uključeni su u još tri naučna projekta, koja se realizuju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i u Istorijskom institutu u Beogradu:

1. *Bioarheologija drevne Evrope: ljudi, biljke i životinje u praistoriji Srbije* (III 47001), rukovodilac prof. dr Sofija Stefanović;
2. *Kulturne promene i populaciona kretanja u ranoj praistoriji centralnog Balkana* (OI 177023), rukovodilac prof. dr Dušan Mihailović;
3. *Etnogeneza Srba u srednjem veku (rani srednji vek) – Uporedna analiza istorijsko-kulturnog nasleđa, genetskog materijala i predmeta materijalne kulture sa aspekta analitičke hemije* (III 47025), rukovodilac dr Irena Cvijanović.

Međunarodni projekti i saradnja

Arheološki institut, kao vodeća kuća sprske arheologije, ima razgranatu međunarodnu saradnju. Njen važan deo čini učešće u brojnim međunarodnim projektima, što s jedne strane omogućava unapređenje samih istraživanja uz uvođenje novih metoda, a sa druge svedoči o svesti da je nauka nužno internacionalna i da inostranoj publici treba pružiti mogućnost da se kroz neposrednu saradnju upozna sa dometima naših istraživanja, na paritetnoj osnovi i na obostranu korist.

Napomenuli bismo i da je u okviru nominacije “Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes” na UNESCO-vu listu svestske baštine, u čijoj drugoj fazi učestvuje i Republika Srbija, održan sastanak u Budimpešti radi dogovora oko strategije za nominaciju celokupnog

Rimskog limesa. Sastanku su prisustvovali predstavnici svih evropskih zemalja čiji su delovi u postupku nominacije ili se već nalaze na listi svetske kulturne baštine. Učesnici su ujedno i članovi Bratislava grupe, odnosno savetodavnog tela koje se bavi arheološkim i drugim naučnim aspektima rimskih granica (Velika Britanija, Holandija, Nemačka, Austrija, Slovačka, Mađarska, Srbija, Bugarska i Rumunija).

Priloženi popis predstavlja tek deo aktivnosti na međunarodnoj sceni. Arheološki institut je tokom 2017. godine bio partner u sledećim međunarodnim projektima:

1. *Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bronzanom dobu severozapadne Srbije*, Arheološki institut, Brooklyn College, The City University of New York, Muzej Jadra Loznica, Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo;
2. *Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada*, Arheološki institut, Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz (RGZM);
3. *ArchaeoLandscapes International*, mreža institucija potekla iz projekta Evropske unije *ArchaeoLandscapes Europe*, Culture Programme 2007–2013;
4. *ARCHEST*, projekat Evropske unije – Culture Programme 2014–2020, Viminacijum, Akvileja, Emona, Sirmijum;
5. *Die byzantinisch-awarischen Beziehungen auf Grundlage der archäologischen Hinterlassenschaft* (2013–2017), Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz (RGZM), Archäologischen Institut der Eötvös Loránd-Universität, Budapest (ELTE BTK RI), Archäologischen Institut der Ungarischen Aka-demie der Wissenschaften (MTA BTK RI), Ungarischen Nationalmuseum, Budapest (MNM), Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra (SAN AI), Arheološki institut.
6. *Glass from Byzantium to Bagdad – trade and technology from the Byzantine Empire to the Abbasid Caliphate*, University College London (UCL) – Qatar;
7. *Implementacija hrišćanstva u kasnoantičkoj dijecezi Mezija/Dakija*, projekat sa Univerzitetom u Lilu u okviru bileteralne saradnje sa Francuskom *Program partnerstva Hubert Curien „PHC Pavle Savić“* Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije;
8. *Arkwork*, cost-action CA 15201;
9. *Spomenici VII legije u Dalmaciji i Meziji*, projekat bilateralne saradnje sa Sveučilištem u Zagrebu;
10. *Coin Hoards of the Roman Empire Project*, University of Oxford;
11. *Praistorijski pejzaži regiona Pusta reka / Prehistoric landscapes of the Pusta Reka region (Leskovac)*, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie – OREA, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Arheološki institut;
12. *Rewriting Early Bronze Age Chronology in the south-western Balkans: Evidence from Large-Scale Radiocarbon Dating*, Institut für Ur- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie, Ruprecht-Karls Universität Heidelberg, Department Institute of Archaeology, University College London, Arheološki institut.

13. *Drevna DNK u Srbiji / Ancient DNA in Serbia*, Archaeological Research Laboratory, Department of Archaeology and Classical studies of Stockholm University, Arheološki institut, u sklopu globalnog *The Atlas of a 1000 Ancient Genomes Project*.
14. *Glac Project*, Arheološki institut, The University of Sydney

Saradnja sa institucijama iz oblasti nauke, prosvete i kulture

Arheološki institut je i u 2017. godini sarađivao sa brojnim institucijama iz inostranstva, koje su delom nabrojane u prethodnom tekstu i što će biti opširnije opisano u izveštajima koji slede. Kad je reč o domaćim institucijama, saradnja se ne ograničava samo na zajedničke programe arheoloških iskopavanja i obradu materijala, već i na druga istraživanja, pre svega u oblasti arheometrije (petrološke, hemijske, fizičko-hemijske analize itd). Tokom 2017. godine, sarađivali smo sa nizom kuća, među kojima su: Filozofski fakultet u Beogradu – Odeljenje za arheologiju, Fakultet za fizičku hemiju u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet u Beogradu – Laboratorija za SEM-EDS i Departman za mineralogiju, kristalografiju, petrologiju i geohemiju, Tehnološko-metalurški fakultet u Beogradu, Institut za nuklearne nauke „Vinča“, Geografski institut, Institut za ispitivanje materijala IMS, Vizantološki institut SANU, Balkanološki institut SANU, Istorijski institut, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Nišu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Pančevu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Valjevu, Zavod za zaštitu spomenika kulture u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Beogradu, Muzej grada Beograda, Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici, Narodni muzej u Požarevcu, Muzej Ras u Novom Pazaru, Narodni muzej u Zaječaru, Zavičajni muzej u Knjaževcu, Zavičajni muzej u Paraćinu, Muzej Jadra u Loznici, Muzej rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, Muzej Krajine u Negotinu, Narodni muzej u Nišu, Narodni muzej u Kruševcu, Narodni muzej u Leskovcu, Narodni muzej u Vranju, Zavičajni muzej u Aleksincu i Istraživačka stanica Petnica.

Organizacija naučnih skupova

Pored predstavljanja na XL godišnjem skupu Srpskog arheološkog društva, tokom 2017. godine Arheološki institut je učestvovao i u organizaciji i domaćinstvu dva međunarodna naučna skupa, o kojima će nešto više reči biti u uvodnim tekstovima o radu na matičnim projektima:

1. *Circulation of the Antique Coins in Southeastern Europe*, održan u Viminacijumu od 14. do 18. septembra 2017. godine u organizaciji Arheološkog instituta;
2. *2nd Perspective of Balkan Archaeology (PeBA), Spheres of Interaction – Contacts and Relationships between the Balkans and Adjacent Regions in the Late Bronze Age/Iron Age (13th/12th – 6th/5th BCE),* održan u Beogradu od 15. do 17. septembra 2017, u organizaciji Ludwig Maximilian Universität, München (Distant Worlds: Munich Graduate School for Ancient Studies), Südosteuropa-Gesellschaft i Arheološkog instituta.

Učešće na skupovima, predavanja, studijska putovanja

Kao i prethodnih godina, i tokom 2017. godine saradnici Arheološkog instituta su učestvovali na većem broju naučnih, stručnih i projektnih skupova, držali predavanja i obavili brojna

studijska putovanja u zemlji i inostranstvu (Austrija, Belgija, Bolivija, Bugarska, Crna Gora, Češka, Francuska, Grčka, Hrvatska, Italija, Kipar, Mađarska, Nemačka, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovenija, Španija, Ujedinjeno Kraljevstvo). Taj trud će u ovoj svesci takođe biti predstavljen detaljnije nego što je to činjeno u prethodnim godišnjacima.

Iskopavanja i rekognosciranja (sl. 2)

U 2017. godini obavljeno je nešto manje arheoloških istraživanja nego što je to bio slučaj prethodnih godina. Najčešće su nastavljani višegodišnji programi sistematskih istraživanja, uz stalne programe zaštitnih iskopavanja, pre svega onih u Viminacijumu i u okolini:

1. Slatina – Turska česma, Drenovac (Paraćin), sistematska istraživanja u okviru projekta *Stalna arheološka radionica – srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope*, u saradnji sa Zavičajnim muzejom u Paraćinu, rukovodilac Slaviša Perić. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
2. Velika humska čuka, Hum (Niš), sistematska istraživanja u okviru projekta *Arheološka istraživanja na lokalitetu Velika humska čuka u Humu kod Niša*, u saradnji sa Narodnim muzejom u Nišu, rukovodilac Aleksandar Bulatović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Grada Niša i Gradske opštine Crveni Krst;
3. Prljuša, Mali Šturac, Rudnik (Gornji Milanovac), sistematska istraživanja u okviru projekta *Prospekcija Malog Šturca – istraživanje praistorijskog rudarstva: iskopavanje Objekta 1 i istraživanje njegove veze sa okolnim oknima*, u saradnji sa Muzejom rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu, rukovodilac Dragana Antonović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Opštine Gornji Milanovac i Rudnika i flotacije „Rudnik“ d.o.o. iz Rudnika;
4. Gradac, Cikote (Loznica), sondažno iskopavanje u okviru projekta *Archaeological Investigation of the Settlement Systems, Burials, and Mining Resources in the Bronze Age of Northwestern Serbia*, u saradnji sa Brooklyn College, New York, rukovodioci Arthur H. Bankoff i Aleksandar Bulatović. Istraživanje je vršeno sredstvima američkog partnera;
5. Kale – Krševica (Bujanovac), sistematska istraživanja u okviru projekta *Arheološki lokalitet Kale u Krševici*, u saradnji sa Narodnim muzejom u Beogradu i Narodnim muzejom u Vranju, rukovodilac Ivan Vranić. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
6. Sirmium – Glacov salaš (Sremska Mitrovica), sistematska istraživanja u okviru *Glac Project*, u saradnji sa The University of Sydney i uz učešće Muzeja Srema i Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Sremske Mitrovice, rukovodioci Stefan Pop-Lazić i Richard Miles. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i australijskog partnera;
7. Viminacium – Amfiteatar, Kostolac (Požarevac), sistematska istraživanja Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Snežana Golubović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;

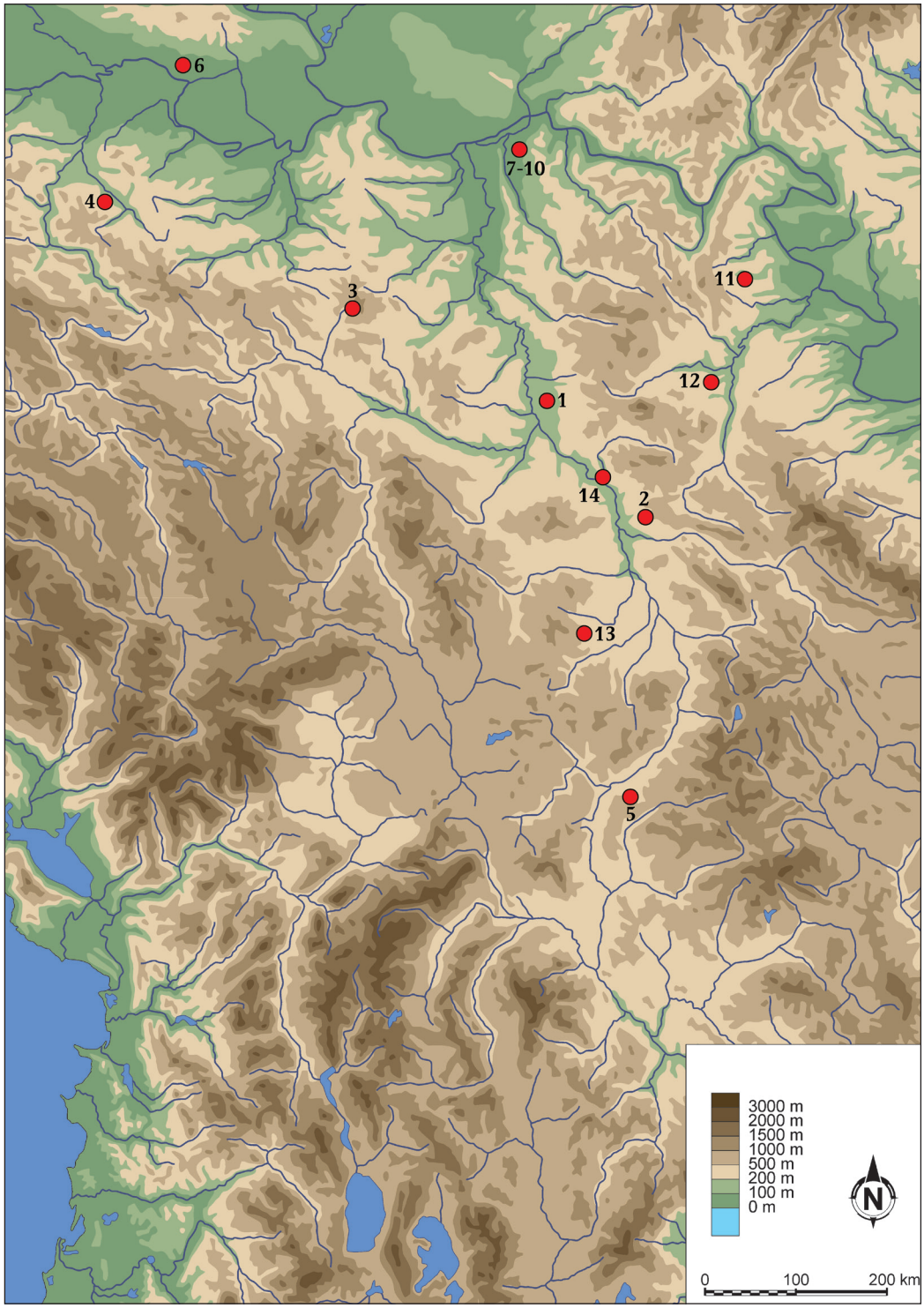

Slika 2 – Terenska istraživanja Arheološkog instituta u 2017. godini

8. Viminacium – Rit, Kostolac (Požarevac), zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta i Centra za nove tehnologije, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;
9. Viminacium – Čair – Castrum (Požarevac), zaštitno iskopavanje Arheološkog instituta, rukovodilac Miomir Korać. Istraživanja su vršena sredstvima TE-KO Kostolac;
10. Viminacium – *Konzervacija i prezentacija zidnih slika sa arheoloških lokaliteta: Amfiteatar, Objekat sa apsidom i Skladište mazuta – Viminacijum (Požarevac)*, konzervatorko-restauratorski radovi u saradnji sa Departmanom za mineralogiju, kristalografiju, petrologiju i geohemiju Rudarsko-geološkog fakulteta u Beogradu i Institutom za nuklearne nauke „Vinča“, rukovodilac Dragana Rogić. Radovi su vršeni sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije;
11. Vrelo – Šarkamen (Negotin), sistematska istraživanja u okviru projekta *Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*, u saradnji sa Muzejom Krajine u Negotinu i Zavodom za zaštitu spomenika kulture u Nišu, rukovodilac Sofija Petković. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Opštine Negotin;
12. Romuliana – rekognosciranje 2017. godine (Zaječar), sistematsko rekognosciranje u saradnji sa Florida State University i Narodnim muzejem u Zaječaru, rukovodilac Stefan Pop-Lazić. Istraživanje je vršeno sredstvima inostranog partnera;
13. Caričin grad – Štulac (Lebane); sistematska istraživanja u okviru projekta *Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada*, u saradnji sa Centre national de la recherche scientifique (CNRS, Francuska), Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz (RGZM, Nemačka) i Narodnim muzejom u Leskovcu, rukovodioci Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant i Rainer Schreg. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, francuskog i nemačkog partnera.
14. *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave*, sistematska rekognosciranja u saradnji sa Narodnim muzejom Niš i Zavičajnim muzejom Aleksinac, rukovodilac Dragan Milanović. Istraživanja su vršena sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Narodnog muzeja Niš, Zavičajnog muzeja Aleksinac i Organizacije za turizam, kulturu i sport u Sokobanji.

Izložbe

Journey to the past – Itinerarium Romanum Serbiae – Viminacium: Arheološki institut je pod pokroviteljstvom Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije u 2017. godini realizovao izložbu u Santa Kruzu (Bolivija) i Pragu.

Provincial and Imperial Mint in Viminacium, autora Mirjane Vojvode i Bojane Borić Brešković, prilikom međunarodnog numizmatičkog simpozijuma *Circulation of the Antique Coins in Southeastern Europe* u Viminacijumu, od 15. do 17. septembra 2017. godine.

Izdavačka delatnost

U 2017. godini beležimo nešto više izdanja u odnosu na nekoliko prethodnih godina. Održana je dinamika izlaženja našeg glasila Starinara, odštampan je novi broj časopisa Arheologija i prirodne nauke, kao i tri monografije i reprezentativni Zbornik Arheološkog insituta, jedna knjiga iz edicije Arheološka građa Srbije, kao i zbornici iz ove serije za 2014. i 2015. godinu. Spisku dodajemo i izdanje iz 2016. godine koje greškom nismo naveli u prethodnom godišnjaku:

Periodika

* Старинар (нова серија) LXVII (2017) (уредник Миомир Корађ) – 278 стр., илустр.; 30 cm, YU ISSN 0350-0241
* Arheologija i prirodne nauke = Archaeology and science 12 (2017) (glavni i odgovorni urednik Miomir Korać) 218 str.: ilustr.; 28 cm, ISSN 1452-7448

Serija Posebna izdanja (Monographs)

* Close to the bone : current studies in bone technologies / editor Selena Vitezović. - Belgrade : Institute of Archaeology, 2016 (Beograd : Glasnik). - 396 str. : ilustr. ; 30 cm. ISBN 978-86- 6439-006-4
* Ивана Поповић, Порфир – моћ царева и достојанство богова: скулптуре из римских градова и палата у Србији, Београд: Археолошки институт, 2017, (Београд : Службени гласник). - 167 стр. : илустр. ; 23 cm. ISBN 978-86-6439-009-5
* Бојана Племић, Дијана, римска и аутохтона богиња. Дијанин култ у провинцијама Централног и Западног Балкана, Београд: Археолошки институт, 2017, (Ниш : Галаксија). - 194 стр. : илустр. ; 30 cm. ISBN 978-86-6439-012-5
* Bebina Milovanović, Rudarsko-metalurški kompleksi i predmeti od olova u rimskim provincijama na tlu Srbije, Београд: Археолошки институт, 2017, (Beograd : Digital Art). - 373 str. : ilustr. ; 28 cm. ISBN 978-86-6439-627-9
* Mnemosynon Firmitatis: седамдесет година Археолошког института (1947-2017), (ур.) Весна Бикић, Јосип Шарић, Београд: Археолошки институт, 2017, (Београд : Digital Art). - 290 стр. : илустр. ; 28 cm. ISBN 978-86-6439-013-2

Ostala izdanja

* Александар Булатовић, Војислав Филиповић и Рада Глигорић 2017. Лозница - културна стратиграфија праисторијских локалитета у Јадру, Рађевини и Азбуковици. Археолошка грађа Србије X. Београд - Лозница: Археолошки институт - Музеј Јадра, 2017, (Лозница :Новитет). - 309 стр. : илустр. ; 30 cm. – (Археолошка грађа Србије / Археолошки институт; бр. 10), ISBN 978-86-6439-011-8
* Arheologija u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2014. godini (urednici Ivan Bugarski, Nadežda Gavrilović Vitas, Vojislav Filipović). - Elektronsko izd.

- Beograd : Arheološki institut, 2017 (Beograd : Arheološki institut). ISBN 978-86-6439-010-1

* Arheologija u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti Arheološkog instituta u 2015. godini (urednici Ivan Bugarski, Nadežda Gavrilović Vitas, Vojislav Filipović). - Elektronsko izd. - Beograd : Arheološki institut, 2017 (Beograd : Arheološki institut). ISBN 978-86-6439-014-9

Bibliotečka razmena

Biblioteka Arheološkog instituta je u 2017. godini, kao i ranijih godina, putem razmene i poklona, dobila ukupno 419 novih publikacija, od čega 179 monografija i 240 svezaka periodike. Primetan je pad u prilivu monografija, koji je početkom decenije iznosio oko 300 publikacija godišnje, dok je časopisa stiglo više nego prethodnih godina. I ovom prilikom ćemo naglasiti da je uobičajena razmena publikcija poštom vrlo skupa, što je glavni razlog skromnijeg godišnjeg uvećavanja našeg bibliotečkog fonda.

Redakcija

Barbara Horejs, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences
Aleksandar Bulatović, Arheološki institut Beograd
Bogdana Milić, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences
Ognjen Mladenović, Arheološki institut Beograd

Austrijsko-srpski projekat Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac) - istraživanja 2017. godine[1]

Međunarodna saradnja na istraživanjima sliva Puste reke pokrenuta je 2017. godine između Instituta OREA (Institut für Orientalische und Europäische Archäologie) pri Austrijskoj akademiji nauka i Arheološkog instituta u Beogradu, u okviru projekta *Prehistoric landscapes of the Pusta Reka region (Leskovac) / Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac)*.[2] Glavni cilj istraživanja je u razumevanju promena pejzaža i životne sredine kroz praistoriju, od ranog neolita do kraja bronzanog doba, sa posebnim fokusom na utvrđivanje prvog stalnog naseljavanja Leskovačkog basena od strane zajednica koje su se bavile ranom poljoprivredom i stočarstvom. Iz tog razloga je ostvarena saradnja sa regionalnom partnerskom institucijom, Narodnim muzejom u Leskovcu. Stručnjaci i studenti master i doktorskih studija koji učestvuju na projektu dolaze iz četiri zemlje – Srbije, Austrije, Nemačke i Poljske (sl. 1).

Budući da je u južnoj Srbiji izražena nedovoljna istraženost lokaliteta sa ranoneolitskim horizontima naseljavanja, a da je u Leskovačkom basenu uočena povećana koncentracija lokaliteta koja ukazuje na intenzivnu upotrebu rečnih terasa sliva Južne Morave u različitim periodima praistorije, upravo je taj region odabran za ispitivanje naseljavanja prvih sedentarnih praistorijskih zajednica. Sistematski popis odranije poznatih nalazišta i lokacija sa slučajnim nalazima koji ukazuju na dugotrajno naseljavanje ove oblasti dat je u knjizi o

Slika 1 – Ekipa projekta *Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac)*

[1] Prilog predstavlja rezultat rada na projektima *Arheologija Srbije: kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i *Prehistoric landscapes of the Pusta Reka region (Leskovac) / Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac)*.

[2] Rukvodioci projekta su Barbara Horejs iz Instituta OREA i Aleksandar Bulatović iz Arheološkog instituta.

kulturnoj stratigrafiji praistorijskih lokaliteta Leskovačke regije (Булатовић, Јовић 2010), koja je služila kao polazište za prva sistematska istraživanja u okviru novouspostavljenog projekta.

Prva faza istraživanja podrazumevala je rekognosciranje Leskovačkog basena, površine od oko 1.600 km^2, koje je izveo tim stručnjaka iz oblasti arheologije, geofizike, geografije i mineralogije. Registrovanje i rekonstrukcija naseljavanja potencijalnih starčevačkih lokaliteta vršeni su radi ispitavanja korišćenja rečnih dolina u ovoj oblasti, čime se popunjava praznina u opštoj distribuciji ranoneolitskih lokaliteta na centralnom Balkanu. Dokumentovanje kasnijih nalazišta, iz eneolita i bronzanog doba, težilo je utvrđivanju obrazaca dugotrajnog korišćenja životne sredine kroz praistoriju i uticaja ljudskih zajednica na promene u njoj. Konačno, dijahroni pregled promene pejzaža u jednoj od mikroregija rekognosciranih na početku projekta predstavlja jedan od ciljeva sveukupne saradnje na projektu *Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac)*.

Dodatni aspekt projekta čini istraživanje porekla sirovina za izradu okresanih kamenih alatki, kao i rekonstrukcija korišćenja sirovina sa ranoneolitskih lokaliteta na osnovu prikupljenih litičkih kolekcija sa rekognosciranja Leskovačkog basena iz 2017. godine. Projekat *Karakterizacija ranoneolitskih sirovina rožnaca u regionu Puste reke* realizuje laboratorija za istraživanje sirovina Instituta OREA, čiji rukovodilac je M. Brandl.[3] Prvi rezultati ovog projekta već su objavljeni (Brandl, Hauzenberger 2018).

Vredi istaći da je pilot studija, koja zapravo predstavlja prvi deo projekta *Praistorijski pejzaži u regionu Puste reke (Leskovac)*, podržana od strane projekta *Vizualizacija nepoznatog Balkana* kojim rukovode B. Horejš i M. Gavranović iz Instituta OREA.[4] Tako je dokumentovanje prvih zemljoradničkih zajednica u leskovačkom regionu – čini se, ključnom za razumevanje procesa neolitizacije između Mediterana i centralne Evrope, kao i širenja neolita preko doline reka Vardara i Morave – postalo jedan od fokusa teritorijalno šire koncipiranog projekta. U sklopu projekta realizuje se i jedna master teza, na temu pejzažne arheologije leskovačke regije i razvijanja interdisciplinarne metodologije rekognosciranja.

Rekognosciranja 2017. godine

Prva sistematska rekognosciranja oblasti Puste reke realizovana su tokom avgusta i septembra 2017. godine.[5] Rezultati rekognosciranja su opširno objavljeni na engleskom jeziku (Horejs *et al*. 2018), dok ovde dajemo kraći osvrt na njihov tok. Ekstenzivna i intenzivna rekognosciranja (sl. 2) vršena su na lokalitetima Crkvište u Brestovcu, Lalinovac i Šljivče u dolini Jablanice, kao i na nalazištima Čekmin, Svinjarička čuka i Sekicol (*cf*. Булатовић, Јовић 2010). Povšinski nalazi prikupljeni su sa još 38 lokacija, od kojih je na 20 otkriven arheološki materijal iz različitih perioda praistorije.

[3] Projekat je finansiran je od strane Dr. Emil Suess-Erbschaft fondacije pri Austrijskoj akademiji nauka. Za više informacija videti: https://www.orea.oeaw.ac.at/forschung/rohmateriallabor/characterisation-of-early-neolithic-chert-resources-in-the-pusta-reka-region/.

[4] Projekat je finansiran od strane Inovacionog fonda Research, Science and Society Austrijske akademije nauka u Beču. Detalji o projektu i studijama dostupni su na: https://vub.orea.oeaw.ac.at/ i https://www.orea.oeaw.ac.at/forschung/urnfield-culture-networks/visualizing-the-unknown-balkans/.

[5] Članovi arheološke ekipe bili su B. Horejs, A. Bulatović, V. Stevanović, B. Milić, M. Börner, F. Ostmann, D. Bochatz, D. Blattner, M. Brandl i L. Burkhardt. Geofizička merenja realizovao je tim stručnjaka iz kompanije Eastern Atlas sa sedištem u Berlinu, koje je vodio Cornelius Meyer, a tim koji je bio zadužen za paleogeografska bušenja predvodili su Steffen Schneider i Marlen Schlöffel sa Univerziteta u Osnabriku.

Slika 2 – Rekognosciranje: prikupljanje površinskog materijala u okviru kvadratne mreže

Svi lokaliteti su na terenu precizno zabeleženi GPS uređajem, dok su podaci o njima i detaljno dokumentovanim pokretnim nalazima sačuvani u specijalizovanoj GIS bazi. Dokumentovanje nalaza prilikom obilaska lokaliteta Čekmin, Svinjarička čuka i Sekicol započinjano je na samom terenu, jer se njihovo prikupljanje odvijalo u okviru mreže kvadrata dimenzija 3 m x 3 m ili 5 m x 5 m.[6] Poređenjem kvantitativnih podataka o prikupljenom arheološkom materijalu, kategoriji nalaza (npr. keramika, kamene alatke i dr.) i mestu nalaza u okviru kvadratne mreže dobijeni su dosta precizni podaci o njihovoj površinskoj distribuciji. Dalja obrada pokretnog materijala podrazumevala je najpre statističku, tipološku i relativno-hronološku obradu (svrstavanje u uže praistorijske periode, npr. neolit, pozno bronzano doba, starije gvozdeno doba), u slučajevima kada je ona bila moguća, nakon čega je sav prikupljen materijal detaljno opisan, tehnički snimljen i fotografisan. Nakon obrade, nalazi su deponovani u teritorijalno nadležni Narodni muzej u Leskovcu, gde se vršila dalja obrada (Horejs *et al*. 2018: 23–51). Napominjemo da je u Lalinovcu i Sekicolu otkiveno i nekoliko kamenih alatki koje se preliminarno mogu datovati u paleolitsko razdoblje.

Na osnovu rezultata navedenih faza terenskog rekognosciranja i obrade pokretnog arheološkog materijala, za dalja istraživanja, odnosno geofizička merenja i paleogeografska bušenja, odabrani su lokalitet Svinjarička čuka i nalazišta u Čekminu i Lalinovcu. Geofizičkim merenjima (sl. 3) pokrivena je površina od ukupno 8 ha na tri lokaliteta, a dostupnost i obim površina merenja zavisili su od količine i vrste useva i opšteg stanja terena i vegetacije. Interpretacijom rezultata, odnosno anomalija snimljenih geomagnetnom metodom[7] i ukrštanjem tih podataka sa ranije prikupljenim podacima o pokretnom arheološkom materijalu na pomenutim lokalitetima, stečen je opšti uvid u njihov arheološki potencijal. Dalji tok istraživanja podrazumevao je paleogeografska bušenja (sl. 4) na izabranim lokacijama, prema rezultatima geomagnetnih snimanja,

[6] Sve kvadratne mreže su georeferencirane *Leica Rover DGPS* uređajem.
[7] Za geomagnetna merenja korišćen je multuisenzorski sistem *LEA MAX* (Horejs *et al*. 2018: 35).

Slika 3 – Multisenzorski sistem za geomagnetna merenja *Lea Max*

Slika 4 – Ispitivanje slojeva zemlje bušenjem

kako bi se dobili što precizniji podaci o debljini kulturnog sloja i prikupili uzorci za preliminarna radiokarbonska datovanja (Horejs *et al*. 2018: 34–36).

Na osnovu rezultata svih primenjenih metoda istraživanja, za sistematska terenska istraživanja u okviru projekta odabran je višeslojni lokalitet Svinjarička čuka u ataru sela Štulca kod Lebana, koji se iskopava od leta 2018. godine. Reč je o drugoj fazi projekta koja, u zavisnosti od finansiranja, podrazumeva sistematska arheološka istraživanja u trajanju od pet do sedam godina, o čemu će više reči biti u narednim sveskama ovog godišnjaka.

Bibliografija:

Булатовић, Јовић 2010 – А. Булатовић, С. Јовић, *Лесковац. Културна стратиграфија праисторијских локалитета у Лесковачкој регији*, Београд – Лесковац 2010.

Brandl, Hauzenberger 2018 – M. Brandl, C. Hauzenberger, Geochemical sourcing of lithic raw materials from secondary deposits in south Serbia: Implications for early Neolithic resource management strategies, *Archaeologia Austriaca* 102, 2018, 55–70.

Horejs *et al*. 2018 – B. Horejs, A. Bulatović, C. Meyer, B. Milić, S. Schneider, M. Schlöffel, V. Stevanović, Prehistoric Landscapes of the Pusta Reka Region (Leskovac). New Investigations along The Southern Morava River, *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 34, 2018, 23–51.